

Kwaliteits-, prijs- en overige verschillen tussen grote en kleine accountantskantoren

Een overzicht van empirisch onderzoek

Dr. M. van Dijk

ACCOUNTANTSCONTROLE

1 Inleiding

In de financiële gemeenschap is het gebruikelijk onderscheid te maken tussen de grote, internationaal opererende accountantskantoren (de zogenoemde Big Eight, later Big Six) en de kleinere, nationaal of regionaal werkende kantoren. Over de voor- en nadelen van grote en kleine kantoren bestaan grote verschillen van mening. Zo geven veel bedrijven de voorkeur aan grote accountantskantoren omdat zij beter zouden controleren of meer status zouden geven. Er zijn echter ook bedrijven die zweren bij kleine kantoren omdat deze betere service zouden geven of voor hun diensten minder hoge prijzen zouden rekenen dan grote kantoren.

In de loop der jaren is veel empirisch onderzoek gedaan naar kwaliteits-, prijs- en overige verschillen tussen grote en kleine accountantskantoren. In dit artikel zullen we een overzicht geven van de resultaten van dit onderzoek¹. Deze informatie is allereerst van belang voor de (potentiële) klanten van accountantskantoren, omdat deze hierdoor beter kunnen beslissen of zij hun accountantsdiensten van een groot of een klein kantoor zullen afnemen. Verder zijn de onderzoeksresultaten relevant voor gebruikers van jaarrekeningen, omdat zij hierdoor beter in staat zijn de controlekwaliteit van grote en kleine accountantskantoren te beoordelen en daardoor beter de betrouwbaarheid van door grote of kleine kantoren gecontroleerde jaarrekeningen zullen kunnen bepalen. Ten slotte zijn de onderzoeksresultaten natuurlijk van belang voor iedereen die wetenschappelijk geïnteresseerd is in de kenmerken van grote en kleine accountantskantoren.

Het artikel is als volgt opgebouwd. In para-

graaf twee zullen we een overzicht geven van het onderzoek naar de controlekwaliteit van grote en kleine kantoren en in paragraaf drie van de studies naar de prijs die zij voor de jaarrekeningcontrole in rekening brengen. In paragraaf vier zullen we de overige studies naar verschillen tussen grote en kleine kantoren bespreken en in paragraaf vijf zullen we onze conclusies samenvatten².

2 Onderzoek naar de kwaliteit van de jaarrekeningcontrole

2.1 Inleiding

Een veelgebruikte definitie van de kwaliteit van de jaarrekeningcontrole is 'de waarschijnlijkheid dat de accountant (materiële) fouten in de jaarrekening ontdekt en de ontdekte fouten rapporteert' (Palmrose, 1981)³. Uit deze definitie blijkt dat de controlekwaliteit wordt bepaald door twee factoren, namelijk de kans dat de accountant bij de controle materiële fouten ontdekt (het detectievermogen), en de kans dat de accountant de ontdekte fouten rapporteert (de onafhankelijkheid van de accountant). Bij onderzoek naar de kwaliteit van de jaarrekeningcontrole is dus zowel het detectievermogen als de onafhankelijkheid van accountants relevant⁴.

Een probleem bij onderzoek naar de kwaliteit van de jaarrekeningcontrole is echter dat noch het

M. van Dijk studeerde bedrijfseconomie (1974) en accountancy (1981) aan de Erasmusuniversiteit Rotterdam. Hij promoveerde in 1997 aan de Rijksuniversiteit Groningen. Momenteel is hij aldaar werkzaam bij de vakgroep accountancy.

detectievermogen, noch de onafhankelijkheid van accountants rechtstreeks kan worden waargenomen. Dit probleem hebben de onderzoekers op onder meer de volgende manieren geprobeerd op te lossen:

- 1 *Onderzoek perceptie gebruikers.* Hierbij wordt onderzocht welke indruk (perceptie) personen (vaak gebruikers van jaarrekeningen) hebben van de controlekwaliteit van grote en kleine accountantskantoren. Een probleem hierbij is uiteraard dat deze percepties niet juist kunnen zijn. Nochtans zijn percepties van gebruikers van jaarrekeningen wel relevant, omdat ze immers bepalend zijn voor het *vertrouwen* dat in jaarrekeningen wordt gesteld.
- 2 *Gebruik kwaliteitsproxies.* In deze studies wordt niet de kwaliteit van de controle gemeten, maar wordt getracht hiervan een indruk te krijgen aan de hand van andere variabelen waarvan men aanneemt dat deze rechtstreeks met de controlekwaliteit samenhangen. Een voorbeeld is het (relatieve) aantal rechtszaken en claims tegen accountants. Aangenomen mag worden dat (bij gelijkblijvende overige omstandigheden) het aantal rechtszaken en claims afneemt naarmate de kwaliteit van de controle hoger is. Vervolgens wordt getracht een indruk te krijgen van de controlekwaliteit bij grote en kleine kantoren door na te gaan of deze verschillen wat betreft het relatieve aantal rechtszaken en claims. Als proxies voor de controlekwaliteit zijn verder onder meer het aantal gekwalificeerde verklaringen, het gedrag van aandelenkoersen, de kwaliteit van informatie in jaarrekeningen en de aanwezigheid van agencyproblemen gebruikt.

2.2 Theoretische opvattingen over de controlekwaliteit van grote en kleine accountantskantoren

De meeste schrijvers veronderstellen op grond van theoretische overwegingen dat bij grote accountantskantoren de controlekwaliteit (gemiddeld) hoger zal zijn dan bij kleine kantoren.

Hiervoor worden onder meer de volgende argumenten genoemd:

- 1 *Groter detectievermogen.* De kosten van het ontwikkelen van controlemethoden (en de daarbijbehorende hulpmiddelen) met een hoog detectievermogen zijn zeer hoog. Omdat deze

kosten alleen gedragen kunnen worden door grote accountantskantoren, zullen alleen de grote kantoren over controlemethoden beschikken waarbij de kans op het ontdekken van fouten zeer hoog is. Bovendien beschikken alleen grote accountantskantoren over gespecialiseerd personeel (zoals EDP-auditors) waarop bij complexe controles een beroep kan worden gedaan en waardoor het detectievermogen eveneens wordt vergroot (Simunic en Stein, 1986 en Knapp, 1991).

- 2 *Grotere onafhankelijkheid.* Grote accountantskantoren zijn minder afhankelijk van de opbrengsten van individuele klanten en kunnen zich als gevolg hiervan meer onafhankelijk opstellen (Mautz en Sharaf, 1961). Verder spelen persoonlijke relaties met klanten bij grote kantoren veelal een minder grote rol dan bij kleine kantoren, waardoor grote kantoren zich eveneens onafhankelijker zullen gedragen dan kleine kantoren (Shockley, 1981 en Gul, 1991).
- 3 *Grotere nadelen ten gevolge van verlies reputatie.* Bij de controle van nieuwe klanten moeten aanzienlijke startkosten worden gemaakt (in de vorm van bijvoorbeeld een gedetailleerd onderzoek van de klant), waardoor accountants bij bestaande klanten kostenvoordelen genieten boven potentiële concurrenten. Als gevolg hiervan en van het feit dat klanten bij wijziging van accountant (evaluatie)kosten moeten maken, kunnen accountants voor controles van bestaande klanten een hogere prijs rekenen dan de vermijdbare kosten van de controle, waardoor zij klantspecifieke quasi-rents genieten. Hierdoor is het voor accountants voordelig om bestaande klanten te behouden en klanten kunnen hiervan misbruik maken door de accountant te bewegen fouten in de jaarrekening toe te staan met het (realistische) dreigement anders de relatie te verbreken. Indien echter bekend wordt dat de accountant een lagere controlekwaliteit levert, zal hij een deel van zijn overige klanten verliezen en de klanten die wel blijven zullen een minder hoge prijs voor de controle willen betalen, waardoor de accountant een deel van de toekomstige quasi-rents van zijn overige klanten zal verliezen. Met andere woorden: als een accountant de controlekwaliteit verlaagt om de quasi-rents van een bepaalde klant te

behouden, loopt hij het risico dat hij hiermee een deel van de toekomstige quasi-rents van zijn *overige* klanten verliest (deze quasi-rents fungeren als onderpand tegen opportunistisch gedrag van de accountant). Omdat grote accountantskantoren meer klanten hebben, zijn ook de quasi-rents die zij zullen verliezen als gevolg van het opportunistisch verlagen van de controlekwaliteit hoger, waardoor zij dit minder snel zullen doen (Palmrose, 1981; Deis en Giroux, 1992 en Dassen, 1995).

- 4 *Klanten van grote kantoren eisen hogere controlekwaliteit.* Grote accountantskantoren hebben veel grote, publieke ondernemingen als klant. De vermogensverschaffers van zulke ondernemingen zijn wat betreft hun informatie over de onderneming in sterke mate afhankelijk van de jaarrekening en zullen daarom hoge eisen stellen aan de betrouwbaarheid van deze jaarrekeningen en aan de controlekwaliteit van de accountants die deze jaarrekeningen controleren (Simunic en Stein, 1986 en Palmrose, 1989)⁵.

2.3 *Studies naar de perceptie van de controlekwaliteit van grote en kleine kantoren*

2.3.1 *Studies naar de onafhankelijkheid van accountants*

Een overzicht van de studies naar de perceptie van de onafhankelijkheid van accountants van grote en kleine kantoren is vermeld in tabel 1⁶ (zie pagina 139). Alle studies geven aan dat accountants van grote kantoren als meer onafhankelijk worden gezien dan accountants van kleine kantoren.

2.3.2 *Overige perceptiestudies*

Een overzicht van de overige studies naar de perceptie van de controlekwaliteit van grote en kleine kantoren is vermeld in tabel 2 (zie pagina 139). De meeste studies geven weer aan dat volgens gebruikers grote kantoren beter controleren dan kleine kantoren (Arnett en Danos, 1979; McKinley et al., 1985; Knapp, 1988 en Knapp, 1991). Een uitzondering vormt de studie van Imhoff (1988). Hij onderzocht de perceptie van financiële analisten inzake de kwaliteit en betrouwbaarheid van jaarrekeningen en vond geen significante verschillen tussen jaarrekeningen gecontroleerd door grote kantoren en jaarrekenin-

gen gecontroleerd door kleine kantoren. Dassen (1995) vond dat volgens klanten van accountants, grote kantoren (op bepaalde terreinen) beter controleren dan kleine kantoren, maar dat bankiers geen verschil maken tussen de controlekwaliteit van grote en kleine kantoren.

2.4 *Studies die gebruikmaken van kwaliteitsproxies*

2.4.1 *Inleiding*

Deze studies onderzoeken dus de controlekwaliteit van grote en kleine accountantskantoren aan de hand van variabelen (proxies) waarvan men aanneemt dat deze variëren met de controlekwaliteit (zoals het aantal gekwalificeerde verklaringen). Een probleem bij deze studies is dat de gekozen proxies ook beïnvloed kunnen worden door andere factoren dan de controlekwaliteit, waardoor proxy-verschillen tussen grote en kleine kantoren dus niet altijd veroorzaakt hoeven te worden door kwaliteitsverschillen, maar ook kunnen voortvloeien uit *andere* verschillen tussen grote en kleine kantoren. Zo kunnen verschillen in het aantal gekwalificeerde verklaringen bij grote en kleine accountantskantoren bijvoorbeeld ook veroorzaakt worden door verschillen in het *klantenpakket* van grote en kleine kantoren. In de studies is zoveel mogelijk voor deze overige factoren gecorrigeerd, maar het blijft mogelijk dat verschillen in kwaliteitsproxies niet veroorzaakt worden door verschillen in de controlekwaliteit, maar door *andere* verschillen tussen grote en kleine kantoren.

2.4.2 *Gekwalificeerde verklaringen*

Studies die gebruikmaken van gekwalificeerde verklaringen als kwaliteitsproxy gaan ervan uit dat accountantskantoren met een hogere controlekwaliteit (bij gelijkblijvende overige omstandigheden) meer gekwalificeerde accountantsverklaringen zullen geven. Deze studies gaan na of er tussen grote en kleine kantoren kwaliteitsverschillen bestaan door te onderzoeken of het (relatieve) aantal gekwalificeerde verklaringen verschilt.

Een overzicht van deze studies is vermeld in tabel 3 (zie pagina 140). De resultaten zijn gemengd. De meeste studies vonden geen significante verschillen tussen grote en kleine accountantskantoren wat betreft het relatieve aantal gekwalificeerde verklaringen (Wyer et al, 1988; Citron en Taffler, 1992; Barnes en Huan, 1993 en

Mutchler et al., 1997). Twee studies (Warren, 1980 en Keasey et al., 1988) vonden dat grote kantoren significant meer gekwalificeerde verklaringen gaven en één studie (Chewning et al., 1989) vond juist meer gekwalificeerde verklaringen bij kleine kantoren. Chow en Rice (1982) en Chow (1983) vonden significant meer gekwalificeerde verklaringen bij drie (van de acht) grote kantoren, maar niet bij de overige vijf⁸.

2.4.3 *Rechtszaken en claims*

Deze studies gaan ervan uit dat een hogere controlekwaliteit (bij gelijkblijvende overige omstandigheden) zal leiden tot minder rechtszaken en claims tegen de accountant en gaan na of er tussen grote en kleine accountantskantoren kwaliteitsverschillen bestaan door te onderzoeken of het (relatieve) aantal rechtszaken en claims verschilt.

Een overzicht van deze studies is vermeld in tabel 4 (zie pagina 140). Ook hier zijn de resultaten gemengd. Twee studies (Treadway Commissie, 1987 en Palmrose, 1988) vonden dat kleine kantoren significant vaker met rechtszaken en claims geconfronteerd worden dan grote kantoren en twee studies (Stice, 1991 en Lys en Watts, 1994) vonden geen significante verschillen tussen grote en kleine kantoren wat betreft het (relatieve) aantal rechtszaken en claims.

2.4.4 *Aandelenkoersen*

Studies die als kwaliteitsproxy aandelenkoersen gebruiken, gaan ervan uit dat een hogere controlekwaliteit meer betrouwbare jaarrekening-informatie tot gevolg zal hebben, waardoor deze informatie een grotere invloed zal hebben op de koersen van aandelen en (bij gelijke overige omstandigheden) zal leiden tot hogere koersen.

Een overzicht van deze studies is vermeld in tabel 5 (zie pagina 141). Alle studies vonden dat controle door een groot accountantskantoor een positieve invloed heeft op de koersen van aandelen (Nichols en Smith, 1983; Mangold, 1984; Eichenseher et al., 1989; Beatty, 1989; Wilson et al., 1995 en Hogan, 1997) of leidt tot een sterkere reactie van aandelenkoersen op informatie in de jaarrekening (Teoh en Wong, 1993). Alle studies wijzen dus op een hogere controlekwaliteit van grote accountantskantoren.

2.4.5 *Agencykosten*

Deze studies gaan ervan uit dat agencyproblemen (bijvoorbeeld als gevolg van een sterk

gespreid aandelenbezit of van bonusregelingen gebaseerd op financiële resultaten) zullen leiden tot hogere eisen aan de betrouwbaarheid van de jaarrekening en aan de controlekwaliteit van de accountant.

Simunic en Stein (1987), Francis en Wilson (1988) en DeFond (1992) vonden inderdaad een positieve relatie tussen de omvang van agencykosten in bedrijven en de grootte van het accountantskantoor, hetgeen dus wijst op een hogere controlekwaliteit van grote accountantskantoren.

2.4.6 *Overige studies*

Aanwijzingen voor een hogere controlekwaliteit van grote accountantskantoren werden gevonden door Singhvi en Desai (1971), Palmrose (1986) en Davidson en Neu (1993). Singhvi en Desai (1971) vonden een positieve relatie tussen de grootte van het accountantskantoor en de kwaliteit van gepubliceerde jaarrekeningen en Palmrose (1986) met het aantal uren dat aan controles wordt besteed. Davidson en Neu (1993) vonden bij grote accountantskantoren grotere verschillen tussen de gerapporteerde resultaten en de winstverwachtingen van de directie, hetgeen eveneens wijst op een hogere controlekwaliteit van grote kantoren.

Forker (1992) onderzocht de kwaliteit van informatie in jaarrekeningen over aandelenopties van de directie en vond geen significante verschillen tussen jaarrekeningen gecontroleerd door grote kantoren en jaarrekeningen gecontroleerd door kleine kantoren.

2.5 *Conclusies uit onderzoek naar controlekwaliteit*

Als we het onderzoek naar de controlekwaliteit van grote en kleine accountantskantoren overzien, dan is het wenselijk onderscheid te maken tussen twee groepen studies, namelijk:

- 1 studies gebaseerd op *percepties* van gebruikers; en
- 2 studies gebaseerd op 'objectieve' kwaliteitsproxies.

Tot de eerste groep behoren de studies besproken in paragraaf 2.3, maar ook de studies die gebruikmaken van kwaliteitsproxies als aandelenkoersen (deze worden bepaald door de percepties van beleggers inzake de controlekwaliteit van grote en kleine kantoren) en agencykosten (de

keuze voor een groot of klein accountantskantoor wordt bepaald door de perceptie van de directie en aandeelhouders inzake de controlekwaliteit). Uit deze studies blijkt dat gebruikers veelal de mening zijn toegedaan dat de controlekwaliteit van grote kantoren hoger is dan van kleine kantoren. De tweede groep studies maakt gebruik van niet op percepties gebaseerde kwaliteitsproxies als het aantal gekwalificeerde verklaringen et cetera. Deze studies geven een veel minder duidelijk beeld. Een aantal studies wijst eveneens op een hogere controlekwaliteit van grote kantoren, maar ongeveer evenveel studies vonden geen significante verschillen tussen grote en kleine kantoren.

3 Onderzoek naar de prijs van grote en kleine accountantskantoren

3.1 Inleiding

Veel onderzoek is verricht naar de factoren die van invloed zijn op de prijs die accountantskantoren voor de jaarrekeningcontrole in rekening brengen. Hierbij zijn allerlei voor de hand liggende factoren onderzocht, zoals de omvang, het aantal dochterondernemingen en de complexiteit van de controle. Bij diverse studies is ook onderzocht of de omvang van het accountantskantoor een zelfstandige invloed heeft op de prijs van de controle; de resultaten van deze studies zullen hierna worden besproken. Omdat het relatief weinig voorkomt dat grote bedrijven door kleine accountantskantoren worden gecontroleerd, is de kans gering dat bij grote bedrijven significante prijsverschillen tussen grote en kleine accountantskantoren gevonden worden. Om deze reden hebben diverse onderzoekers bij hun onderzoek dan ook onderscheid gemaakt tussen grote en kleine bedrijven (Simunic, 1980; Francis, 1984; Francis en Stokes, 1986; Palmrose, 1986; Chan et al., 1993; Langendijk, 1994 en Firth, 1997). Omdat de prijs die voor jaarrekeningcontroles in rekening worden gebracht objectief vastgesteld kan worden, komen perceptiestudies en proxy-studies bij dit onderzoek niet voor.

3.2 Theoretische opvattingen

Over de prijs die grote en kleine accountantskantoren voor hun controles in rekening brengen

bestaan in de literatuur verschillende meningen. De volgende opvattingen komen voor (zie ook Knapp, 1990; Pong en Whittington, 1994 en Dassen, 1995):

- 1 Grote accountantskantoren rekenen voor jaarrekeningcontroles *hogere* prijzen dan kleine kantoren. Hiervoor worden onder meer de volgende argumenten genoemd:
 - *Grote kantoren leveren een hogere controlekwaliteit.* Zoals we in paragraaf 2.2. hebben gezien, zijn veel schrijvers op grond van theoretische overwegingen van mening dat grote accountantskantoren een hogere controlekwaliteit leveren dan kleine kantoren. Als gevolg hiervan zullen bij grote kantoren ook de kosten voor de uitvoering van de controles hoger zijn, waardoor zij hogere prijzen in rekening zullen brengen.
 - *Beperkt aantal grote aanbieders.* Het aantal grote accountantskantoren is beperkt en tussen deze kantoren bestaan allerlei formele en informele contacten. Hierdoor zijn prijsafspraken mogelijk waardoor grote kantoren voor hun diensten hogere prijzen kunnen vragen.
 - *Groter risico rechtszaken en claims.* Grote kantoren bezitten meer financiële reserves waardoor zij een aantrekkelijke tegenpartij zijn bij rechtszaken en claims. Als gevolg hiervan zullen zij de kwaliteit van de controle verhogen (waardoor de controleprijs zal stijgen) of in de controleprijs een opslag opnemen voor dekking van de hogere kosten van rechtszaken en claims (waardoor de controleprijs eveneens zal stijgen).
- 2 Grote accountantskantoren rekenen *lagere* prijzen voor jaarrekeningcontroles dan kleine kantoren. Als argumenten worden genoemd:
 - *Grote kantoren controleren efficiënter.* Als gevolg van schaalvoordelen kunnen grote kantoren meer efficiënt controleren dan kleine kantoren. Bovendien kunnen grote kantoren een beroep doen op gespecialiseerd personeel als EDP-auditors, waardoor controles eveneens meer efficiënt uitgevoerd kunnen worden. Als gevolg van deze kostenvoordelen zullen zij voor controles lagere prijzen rekenen.
 - *Verwerven adviesdiensten.* Grote kantoren beschikken over veel gespecialiseerde

adviseurs. Omdat adviesopdrachten veelal zeer winstgevend zijn en vaak totstandkomen via controleopdrachten, is het voor grote kantoren voordelig nieuwe klanten te verwerven (of bestaande klanten te behouden) door het in rekening brengen van lage prijzen voor de jaarrekeningcontrole. Grote accountantskantoren zullen dan ook relatief lage prijzen in rekening brengen voor de jaarrekeningcontrole om hiermee winstgevend adviesopdrachten te verwerven.

3.3 Empirisch onderzoek

Een overzicht van de empirische studies naar de controleprijs van grote en kleine accountantskantoren is vermeld in tabel 6 (zie pagina 142).

De resultaten zijn gemengd. De meeste studies vonden dat grote kantoren (bij gelijkblijvende overige omstandigheden) voor controles *hogere* prijzen rekenen dan kleine kantoren (Taffler en Ramalingam, 1982; Francis, 1984; Francis en Simon, 1987; Simon en Francis, 1988; Gist, 1992; Chan et al., 1993; Pong en Whittington, 1994 en Gregory en Collier, 1996). Geen significante verschillen tussen grote en kleine kantoren werden gevonden door Simon (1985), Firth (1985), Langendijk (1994) en Firth (1997). Francis en Stokes (1986) en Palmrose (1986) vonden dat grote kantoren hogere prijzen rekenden bij kleine klanten, maar vonden geen significante verschillen bij grote klanten. Simunic (1980) en Maher et al. (1985) vonden dat grote kantoren significant *lagere* prijzen in rekening brachten dan kleine kantoren.

4 Overige studies naar verschillen tussen grote en kleine accountantskantoren

De overige studies naar verschillen tussen grote en kleine accountantskantoren zijn vermeld in tabel 7 (zie pagina 143).

De studies hebben betrekking op zeer uiteenlopende onderwerpen, waardoor het moeilijk is hieruit duidelijke conclusies te trekken. Een uitzondering vormen de studies naar de klanten van grote en kleine accountantskantoren. Hieruit blijkt dat grote accountantskantoren vooral worden gekozen door grote en sterk groeiende bedrijven (Palmrose, 1984; Healy en Lys, 1986; Danos en Eichenseher, 1986; Eichenseher en

Shields, 1989 en Johnson en Lys, 1990) en door bedrijven die naar de beurs gaan (Carpenter en Strawser, 1971 en Menon en Williams, 1991).

De overige studies uit tabel 7 hebben betrekking op zeer uiteenlopende onderwerpen en zijn te gefragmenteerd om conclusies te kunnen trekken.

5 Conclusies

Uit de studies die de percepties van personen onderzoeken en uit de studies die gebruikmaken van kwaliteitsproxies die op percepties zijn gebaseerd, blijkt dat de algemene *indruk* bestaat dat grote accountantskantoren onafhankelijker zijn en beter controleren dan kleine kantoren. Deze indruk wordt door het onderzoek op basis van niet op percepties gebaseerde kwaliteitsproxies – zoals het aantal gekwalificeerde verklaringen en het aantal rechtszaken en claims – echter niet volledig bevestigd. Een aantal van deze studies wijst inderdaad op een hogere controlekwaliteit van grote kantoren, maar de meeste studies vonden geen significante verschillen tussen grote en kleine kantoren.

Ook de studies naar de prijs die grote en kleine kantoren voor de controle in rekening brengen geven geen volledig duidelijk beeld. De meeste studies vonden dat grote kantoren voor controles hogere prijzen berekenen dan kleine kantoren (of dit in ieder geval doen bij kleine klanten), maar er zijn ook enkele studies die geen significante verschillen vonden tussen de prijzen van grote en kleine kantoren of die vonden dat grote kantoren *lagere* prijzen berekenden.

Met uitzondering van de studies naar de klanten van grote en kleine kantoren, zijn de overige studies te gefragmenteerd om duidelijke conclusies te trekken.

Ten slotte nog het volgende. De besproken studies vergelijken vrijwel zonder uitzondering grote en kleine accountantskantoren als *groep* en gaan niet in op mogelijke verschillen tussen accountantskantoren onderling. Mogelijk worden de beperkte onderzoekresultaten veroorzaakt doordat er tussen individuele accountantskantoren verschillen bestaan op het gebied van de controlekwaliteit of de prijs die voor controles in rekening wordt gebracht. Nader onderzoek op dit gebied is wenselijk.

Tabel 1: Invloed grootte accountantskantoor op (perceptie) onafhankelijkheid accountants

<i>Studie</i>	<i>Onderzoek-methode</i>	<i>Informatiebron</i>	<i>Onderwerp onderzoek</i>	<i>Uitkomst onderzoek</i>
<i>Shockley (1981)</i>	experiment	accountants, financiële analisten en bankiers	invloed concurrentie, omvang advies-opbrengsten, lengte relatie met klant en grootte accountantskantoor op perceptie onafhankelijkheid accountants	accountants van grote kantoren worden gezien als meer onafhankelijk dan accountants van kleine kantoren
<i>Gul (1989)</i>	experiment	bankiers	invloed concurrentie, omvang advies opbrengsten, aanwezigheid audit committee, financiële situatie klant en grootte accountantskantoor op perceptie onafhankelijkheid accountants	accountants van grote kantoren worden gezien als meer onafhankelijk dan accountants van kleine kantoren
<i>Gul (1991)</i>	experiment	bankiers	invloed concurrentie, omvang advies-opbrengsten, omvang controle opbrengsten en grootte accountantskantoor op perceptie onafhankelijkheid accountants	accountants van grote kantoren worden gezien als meer onafhankelijk dan accountants van kleine kantoren
<i>Lindsay (1992)</i>	experiment	financiële analisten en bankiers	invloed concurrentie, omvang advies-opbrengsten, onderwerp accounting en grootte accountantskantoor op perceptie onafhankelijkheid accountants	accountants van grote kantoren worden gezien als meer onafhankelijk dan accountants van kleine kantoren

Tabel 2: Invloed grootte accountantskantoor op (perceptie) controlekwaliteit

<i>Studie</i>	<i>Onderzoek-methode</i>	<i>Informatiebron</i>	<i>Onderwerp onderzoek</i>	<i>Uitkomst onderzoek</i>
<i>Arnett en Danos (1979)</i>	experiment	bankiers	invloed grootte accountantskantoor op bereidheid verschaffen lening	op basis van jaarrekeningen gecontroleerd door grote kantoren zijn bankiers bereid grotere leningen te verstrekken dan op basis van jaarrekeningen gecontroleerd door kleine kantoren
<i>McKinley et al. (1985)</i>	experiment	bankiers	invloed omvang adviesopbrengsten en grootte accountantskantoor op geloofwaardigheid jaarrekening en bereidheid verschaffen lening	jaarrekeningen gecontroleerd door grote kantoren worden als betrouwbaarder gezien; de grootte van het accountantskantoor had geen invloed op de omvang van de lening
<i>Knapp (1988)</i>	experiment	gebruikers jaarrekeningen	invloed wijziging accountant op geloofwaardigheid jaarrekening	overgang van een klein accountantskantoor naar een groot kantoor leidt tot een grotere geloofwaardigheid van de jaarrekening
<i>Imhoff (1988)</i>	experiment	financiële analisten	invloed grootte accountantskantoor op perceptie kwaliteit jaarrekening	geen verschillen tussen grote en kleine kantoren voor wat betreft perceptie kwaliteit jaarrekening
<i>Knapp (1991)</i>	experiment	leden audit committees	invloed grootte accountantskantoor, lengte relatie met klant en controle-aanpak op perceptie controlekwaliteit	volgens leden audit committees zijn grote kantoren eerder bereid materiële fouten te tonen
<i>Dassen (1995)</i>	survey	bankiers en klanten	invloed grootte accountantskantoor (en andere variabelen) op perceptie controlekwaliteit	volgens klanten hebben grote kantoren op enige gebieden een hogere detectievaardigheid; de grootte van het kantoor heeft geen invloed op de perceptie van de controlekwaliteit van bankiers

Tabel 3: Invloed grootte accountantskantoor op gekwalificeerde verklaringen

<i>Studie</i>	<i>Onderzoek-methode</i>	<i>Informatiebron</i>	<i>Onderwerp onderzoek</i>	<i>Uitkomst onderzoek</i>
<i>Warren (1980)</i>	archief-onderzoek	SEC reports	invloed kenmerken bedrijven en kenmerken accountantskantoor op gekwalificeerde verklaringen	grote accountantskantoren geven significant vaker gekwalificeerde verklaringen
<i>Chow en Rice (1982)</i>	archief-onderzoek	jaarrekeningen	invloed kenmerken bedrijven en kenmerken accountantskantoor op gekwalificeerde verklaringen	drie Big Eight kantoren geven significant vaker gekwalificeerde verklaringen. De overige Big Eight kantoren verschillen niet significant van de kleine kantoren voor wat betreft het aantal gekwalificeerde verklaringen
<i>Chow (1983)</i>	archief-onderzoek	jaarrekeningen	invloed kenmerken bedrijven en kenmerken accountantskantoor op gekwalificeerde verklaringen	idem
<i>Wyer et al. (1988)</i>	archief-onderzoek	jaarrekeningen	invloed grootte accountantskantoor op gekwalificeerde verklaringen	grote en kleine kantoren verschillen niet significant voor wat betreft aantal gekwalificeerde verklaringen
<i>Keasey et al. (1988)</i>	archief-onderzoek	jaarrekeningen	invloed kenmerken bedrijven en kenmerken accountantskantoor op 'small company qualifications'	grote accountantskantoren geven significant vaker gekwalificeerde verklaringen
<i>Chewning et al. (1989)</i>	archief-onderzoek	jaarrekeningen	invloed grootte accountantskantoor op 'consistency modifications'	kleine accountantskantoren geven significant vaker gekwalificeerde verklaringen
<i>Citron en Taffler (1992)</i>	archief-onderzoek	jaarrekeningen	invloed kenmerken bedrijven en grootte accountantskantoor op 'going concern' verklaringen	grote en kleine kantoren verschillen niet significant voor wat betreft het aantal gekwalificeerde verklaringen
<i>Barnes en Huan (1993)</i>	experiment	accountants	invloed verzachtende omstandigheden op bereidheid accountants om geen 'going concern' verklaring af te geven	accountants van grote en kleine kantoren verschillen niet significant voor wat betreft hun bereidheid om bij verzachtende omstandigheden geen 'going concern' verklaring af te geven
<i>Mutchler et al. (1997)</i>	archief-onderzoek	jaarrekeningen (inmiddels failliete bedrijven)	invloed kenmerken bedrijven en kenmerken accountantskantoor op gekwalificeerde verklaringen	grote en kleine kantoren verschillen niet significant voor wat betreft aantal gekwalificeerde verklaringen

Tabel 4: Invloed grootte accountantskantoor op rechtszaken en claims

<i>Studie</i>	<i>Onderzoek-methode</i>	<i>Informatiebron</i>	<i>Onderwerp onderzoek</i>	<i>Uitkomst onderzoek</i>
<i>Treadway Commissie (1987)</i>	archief-onderzoek	SEC-sankties	invloed kenmerken accountantskantoren op SEC-sankties tegen accountants	relatief minder SEC-sankties tegen grote accountantskantoren
<i>Palmrose (1988)</i>	archief-onderzoek	rechtszaken	invloed accountantskantoor op rechtszaken tegen accountants	relatief minder rechtszaken/claims tegen grote accountantskantoren
<i>Stice (1991)</i>	archief-onderzoek	rechtszaken	invloed kenmerken bedrijven en kenmerken accountantskantoor op rechtszaken tegen accountants	grote en kleine accountantskantoren verschillen niet significant voor wat betreft aantal rechtszaken en claims
<i>Lys en Watts (1994)</i>	archief-onderzoek	rechtszaken	invloed kenmerken bedrijven en kenmerken accountantskantoor op rechtszaken tegen accountants	grote en kleine accountantskantoren verschillen niet significant voor wat betreft aantal rechtszaken en claims

Tabel 5: Invloed grootte accountantskantoor op koersen aandelen

<i>Studie</i>	<i>Onderzoek-methode</i>	<i>Informatiebron</i>	<i>Onderwerp onderzoek</i>	<i>Uitkomst onderzoek</i>
<i>Nichols en Smith (1983)</i>	archiefonderzoek	beurskoersen	invloed wijziging accountant op rendement aandelen	abnormale positieve rendementen bij bedrijven die switchen van kleine accountant naar grote accountant
<i>Mangold (1984)</i>	archiefonderzoek	beurskoersen	invloed wijziging accountant op koersen aandelen	daling koersen aandelen bij bedrijven die switchen van grote accountant naar kleine accountant; geen wijziging aandelenkoersen bij bedrijven die switchen van kleine accountant naar grote accountant
<i>Eichenseher et al. (1989)</i>	archiefonderzoek	beurskoersen	invloed wijziging accountant op rendement aandelen	abnormale positieve rendementen bij bedrijven die switchen van kleine accountant naar grote accountant; abnormale negatieve rendementen bij bedrijven die switchen van grote accountant naar kleine accountant of switchen in dezelfde klasse
<i>Beatty (1989)</i>	archiefonderzoek	gegevens beursgang	invloed grootte accountantskantoor op koersen aandelen bij beursgang	inschakelen grote accountant leidt tot hogere aandelenkoersen
<i>Teoh en Wong (1993)</i>	archiefonderzoek	jaarrekeningen en beurskoersen	invloed onverwachte resultaten op koersen aandelen (ERC)	invloed onverwachte resultaten op koersen aandelen significant groter bij ondernemingen gecontroleerd door groot accountantskantoor
<i>Wilson et al. (1995)</i>	archiefonderzoek	jaarrekeningen en beurskoersen	invloed wijziging accountant, financiële situatie bedrijf en accountantsverklaring op koersen aandelen	vooral bij bedrijven met een slechte financiële positie heeft wijziging van accountant een negatieve invloed op de aandelenkoersen; dit is echter minder het geval als bedrijven switchen van kleine accountant naar grote accountant
<i>Hogan (1997)</i>	archiefonderzoek	gegevens beursgang	invloed grootte accountantskantoor op koersen aandelen en accountantskosten bij beursgang	inschakelen grote accountant leidt bij beursgang tot hogere aandelenkoersen en hogere accountantskosten.

Tabel 6: Invloed grootte accountantskantoor op prijs jaarrekeningcontrole

<i>Studie</i>	<i>Onderzoek-methode</i>	<i>Informatiebron</i>	<i>Onderwerp onderzoek</i>	<i>Uitkomst onderzoek</i>
<i>Simunic (1980)</i>	survey	bedrijven	invloed kenmerken bedrijf en kenmerken accountant op prijs controle	grote kantoren rekenen significant lagere prijs voor controle (echter Price Waterhouse significant hogere prijs)
<i>Taffler en Ramalingam (1982)</i>	archiefonderzoek	jaarrekeningen	invloed kenmerken bedrijf en kenmerken accountant op prijs controle	grote accountantskantoren rekenen significant hogere prijs voor controle
<i>Francis (1984)</i>	archiefonderzoek	jaarrekeningen	invloed kenmerken accountant op prijs controle	grote accountantskantoren rekenen significant hogere prijs voor controle
<i>Maher et al. (1985)</i>	survey	bedrijven	invloed kenmerken bedrijf en kenmerken accountant op prijs controle	grote accountantskantoren rekenen significant lagere prijs voor controle

<i>Simon (1985)</i>	survey	bedrijven	invloed kenmerken bedrijf en kenmerken accountant op prijs controle	geen significante verschillen tussen grote en kleine kantoren v.w.b. prijs controle
<i>Firth (1985)</i>	archief-onderzoek	jaarrekeningen	invloed kenmerken bedrijf en kenmerken accountant op prijs controle	geen significante verschillen tussen grote en kleine kantoren v.w.b. prijs controle
<i>Francis en Stokes (1986)</i>	archief-onderzoek	jaarrekeningen	invloed kenmerken accountant op prijs controle	grote accountantskantoren rekenen significant hogere prijs voor controle (bij kleinere bedrijven)
<i>Palmrose (1986)</i>	survey	bedrijven	invloed kenmerken accountant op prijs controle	grote accountantskantoren rekenen significant hogere prijs voor controle (bij kleinere bedrijven)
<i>Francis en Simon (1987)</i>	survey	bedrijven	invloed kenmerken bedrijf, kenmerken accountant en accountantsverklaring op prijs controle	grote (Big Eight) kantoren rekenen significant hogere prijs dan nationale, regionale en lokale kantoren
<i>Simon en Francis (1988)</i>	survey	bedrijven	invloed kenmerken bedrijf, kenmerken accountant en wijziging accountant op prijs controle	grote kantoren rekenen gemiddeld 16% hogere prijs voor controle
<i>Gist (1992)</i>	survey	bedrijven	invloed kenmerken bedrijf en kenmerken accountant op prijs controle	grote kantoren rekenen significant hogere prijs voor controle
<i>Chan et al (1993)</i>	archief-onderzoek	jaarrekeningen	invloed kenmerken bedrijf en kenmerken accountant op prijs controle	grote kantoren rekenen significant hogere prijs voor controle
<i>Pong en Whittington (1994)</i>	archief-onderzoek	jaarrekeningen	invloed kenmerken bedrijf, kenmerken accountant en wijziging accountant op prijs controle	grote kantoren rekenen significant hogere prijs voor controle. Grote kantoren zijn echter relatief efficiënt in complexe controles
<i>Langendijk (1994)</i>	survey en archief-onderzoek	bedrijven/jaarrekeningen	invloed kenmerken bedrijf en kenmerken accountant op prijs controle	geen significante verschillen tussen grote en kleine kantoren v.w.b. prijs-controle ⁹
<i>Gregory en Collier (1996)</i>	archief-onderzoek	jaarrekeningen	invloed kenmerken bedrijven, kenmerken accountant en wijziging accountant op prijs controle	grote kantoren rekenen significant hogere prijs voor controle; bij wijziging van accountant geven grote kantoren echter extra hoge kortingen om klanten (van kleine kantoren) te trekken
<i>Firth (1997)</i>	archief-onderzoek	jaarrekeningen	invloed kenmerken bedrijf, kenmerken accountant en adviesopbrengsten op prijs controle	geen significante verschillen tussen grote en kleine kantoren v.w.b. prijs controle

Tabel 7: Invloed grootte accountantskantoor (overige studies)

<i>Studie</i>	<i>Onderzoek-methode</i>	<i>Informatiebron</i>	<i>Onderwerp onderzoek</i>	<i>Uitkomst onderzoek</i>
<i>Carpenter en Strawser (1971)</i>	archief-onderzoek	jaarrekeningen	invloed beursgang op wijziging accountant	bedrijven die naar beurs gaan kiezen significant vaker voor een groot accountantskantoor
<i>Firth (1980)</i>	survey	financiële analisten, bankiers en accountants	invloed 29 situaties op perceptie onafhankelijkheid accountant, belang accountantsrapport en investerings- en kredietbeslissingen	accountants van grote kantoren schatten onafhankelijkheid accountant lager in (in 6 situaties)
<i>McConnell (1983)</i>	archief-onderzoek	gerapporteerde redenen bij wijziging accountant (SEC)	verschillen tussen grote en kleine kantoren v.w.b. redenen bij wijziging accountant	grote kantoren rapporteren vaker meningsverschillen met klanten, maar accepteren ook vaker klanten met meningsverschillen

<i>Wright (1983)</i>	experiment	accountants	invloed grootte accountantskantoor op beslissingen van accountants inzake correctie fouten	grote accountants meer geneigd om jaarrekening zelf aan te passen; kleine accountants eerder tevreden met vermelding in voetnoot
<i>Palmrose (1984)</i>	survey	bedrijven	relatie kenmerken bedrijf en kenmerken accountant	grotere bedrijven worden significant vaker door grote accountant gecontroleerd
<i>Kinney (1986)</i>	archief-onderzoek	notulen	invloed kenmerken accountantskantoor op stemgedrag in auditing standards commissie	geen significante verschillen tussen grote en kleine kantoren
<i>Margheim en Pany (1986)</i>	survey	accountants	invloed kenmerken accountants op perceptie voorkomen niet-schrijven uren en achterwege laten deel controleprogramma	accountants van kleine kantoren van mening dat niet-schrijven van uren en achterwege laten deel controle programma vaker voorkomt.
<i>Healy en Lys (1986)</i>	archief-onderzoek	jaarrekeningen	invloed kenmerken bedrijf op wijziging accountant bij fusie accountantskantoren	grote bedrijven en bedrijven met hoge groei blijven vaker bij groot accountantskantoor
<i>Danos en Eichenseher (1986)</i>	archief-onderzoek	jaarrekeningen	factoren van invloed op marktaandeel grote accountantskantoren	marktaandeel grote accountantskantoren stijgt het sterkst onder grote en sterk groeiende bedrijven
<i>Pearson (1987)</i>	survey	accountants	invloed kenmerken accountants op perceptie voorkomen onethisch gedrag accountants	accountants van kleine kantoren van mening dat 'scope reduction' vaker voorkomt
<i>Knapp (1987)</i>	experiment	leden audit committees	invloed functie lid audit committee, kenmerken accountant, aard conflict en financiële situatie klant op steun aan accountant bij conflicten met management	accountants van grote kantoren worden significant vaker gesteund door leden audit committees
<i>Palmrose (1989)</i>	survey	bedrijven	invloed kenmerken bedrijf, kenmerken accountant en tijdstip controle op type controlecontract en invloed type controlecontract op prijs en uren controle	grote en kleine accountantskantoren verschillen niet significant v.w.b. type contract (vaste prijs of regie)
<i>Eichenseher en Shields (1989)</i>	archief-onderzoek	jaarrekeningen	invloed kenmerken bedrijven op wisseling accountant	bedrijven met een grotere omvang, een hogere groei en een hogere leverage gaan vaker over naar een grote accountant
<i>Johnson en Lys (1990)</i>	archief-onderzoek	jaarrekeningen	relatie kenmerken bedrijven en wijziging accountant	bedrijven die overgaan naar een grote accountant vertonen een sterkere groei van de activa (pre-switch), hebben relatief meer nieuwe schulden (post-switch) en hebben relatief meer cash flows (pre-switch en post-switch)
<i>Menon en Williams (1991)</i>	archief-onderzoek	gegevens beursgang	invloed beursgang op wijziging accountant en invloed grootte accountantskantoor op bankierskosten en bankierscontract	bedrijven die naar de beurs gaan, gaan significant vaker over naar een grote accountant hetgeen leidt tot lagere bankierskosten
<i>Hagigi et al. (1993)</i>	archief-onderzoek	beursinformatie en jaarrekeningen	invloed (type) wijziging accountant op verschil vraag en aanbod en op omvang verhandelde aandelen	type wijziging accountant (overgang van groot kantoor naar klein kantoor of omgekeerd) geen invloed op omvang verhandelde aandelen en slechts marginaal van invloed op verschil vraag en aanbod

<i>Emanuels (1995)</i>	experiment	accountants	invloed commerciële beoordeling en kenmerken accountants op besluitvorming accountants in conflictsituaties	accountants van grote kantoren motiveren hun beslissingen vaker aan de hand van ethische argumenten
<i>Sweeney en Roberts (1997)</i>	experiment	accountants	invloed sankties en kenmerken accountants op acceptatie onethische beslissing	geen significante verschillen tussen accountants van grote en kleine kantoren v.w.b. acceptatie onethische beslissing
<i>Firth (1997)</i>	archiefonderzoek	jaarrekeningen	invloed kenmerken bedrijf en kenmerken accountant op relatieve omvang adviesdiensten	grote accountantskantoren leveren relatief meer adviesdiensten aan hun klanten

LITERATUUR

- Arnett, H. and P. Danos, (1979), *CPA firm viability*, University of Michigan.
- Barnes, P. and H.D. Huan, (1993), The auditor's going concern decision: some UK evidence concerning independence and competence, *Journal of Business Finance and Accounting*, pp. 213-228.
- Beatty, R.P., (1989), Auditor reputation and the pricing of initial public offerings, *The Accounting Review*, pp. 693-709.
- Carcello, J.V. et al., (1995), Auditing quality research in the United States, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfs-huishoudkunde*, pp. 359-364.
- Carpenter, G. and R.H. Strawser, (1971), Displacement of auditors when clients go public, *The Journal of Accountancy*, pp. 55-58.
- Chan, P. et al., (1993), Determinants of audit fees for quoted UK companies, *Journal of Business Finance and Accounting*, pp. 765-786.
- Chewning, G. et al., (1989), Auditor reporting decisions involving accounting principle changes: some evidence on materiality thresholds, *Journal of Accounting Research*, pp. 78-76.
- Chow, C.W. and S.J. Rice, (1982), Qualified audit opinions and auditor switching, *The Accounting Review*, pp. 326-335.
- Chow, C.W., (1983), On the measurement of auditing standards, *Journal of Business Finance and Accounting*, pp. 21-35.
- Citron, D.B. and R.J. Taffler, (1992), The audit report under going concern uncertainties: an empirical analysis, *Accounting en Business Research*, pp. 337-345.
- Danos, P. and J.W. Eichenseher, (1986), Long-term trends toward seller concentration in the U.S. audit market, *The Accounting Review*, pp. 633-650.
- Dassen, R.J.M., (1995), *Audit quality: an empirical study of the attributes and determinants of audit quality perceptions*, Proefschrift RUL.
- Davidson, R.A. and D. Neu, (1993), A note on the association between audit firm size and audit quality, *Contemporary Accounting Research*, voorjaar.
- DeAngelo, L.E., (1981), Auditor size and auditor quality, *Journal of Accounting and Economics*, pp. 182-199.
- DeFond, M., (1992), The association between changes in client firm agency costs and auditor switching, *Auditing, a Journal of Practice and Theory*, pp. 16-31.
- Eichenseher, J. et al., (1989), Market reaction to auditor changes by OTC companies, *Auditing: a Journal of Practice and Theory*, pp. 29-40.
- Eichenseher, J.W. and D.S. Shields, (1989), *Corporate capital structure and auditor 'fit'*, *Advances in Accounting*, supplement, pp. 39-56.
- Emanuels, J.A., (1995), *Overwegingen van accountants bij beslissingen in conflictsituaties*, Thesis Publishers.
- Firth, M., (1980), Perceptions of auditor independence and official ethical guidelines, *The Accounting Review*, pp. 451-466.
- Firth, M., (1985), An analysis of audit fees and their determination, *Auditing: a Journal of Practice and Theory*, pp. 23-37.
- Firth, M., (1997), The provision of non-audit services and the pricing of audit fees, *Journal of Business Finance and Accounting*, pp. 511-525.
- Firth, M., (1997), The provision of non-audit services by accounting firms to their audit clients, *Contemporary Accounting Research*, jrg. 14, nr. 2, pp. 1-21.
- Forker, J.J., (1992), Corporate governance and disclosure quality, *Accounting and Business research*, pp. 111-124.
- Francis, J.R., (1984), The effect of audit firm size on audit prices: a study of the Australian market, *Journal of Accounting and Economics*, pp. 133-151.
- Francis, J.R. and D.J. Stokes, (1986), Audit prices, product differentiation and scale economies: further evidence from the Australian market, *Journal of Accounting Research*, pp. 383-393.
- Francis, J.R. and D.T. Simon, (1987), A test of audit pricing in the small-client segment of the US audit market, *The Accounting Review*, pp. 145-157.
- Francis, J.R. and E.R. Wilson, (1988), Auditor changes: a joint test of theories relating to agency costs and auditor differentiation, *The Accounting Review*, pp. 633-682.
- Gist, W.E., (1992), Explaining variability in external audit fees, *Accounting and Business Research*, pp. 79-84.

- Gregory, A. and P. Collier, (1996), Audit fees and auditor change; an investigation of the persistence of fee reduction by type of change, *Journal of Business Finance and Accounting*, pp. 13-28.
- Gul, F.A., (1989), Bankers' perception of factors affecting auditor independence, *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, pp. 40-51.
- Gul, F.A., (1991), Size of audit fees and perceptions of auditors' ability to resist management pressure in audit conflict situations, *Abacus*, pp. 162-172.
- Gwilliam, D.R., (1987), *A survey of auditing research*, Prentice Hall.
- Hagigi, M. et al., (1993), Auditor change announcements and dispersion of investor expectations, *Journal of Business Finance and Accounting*, pp. 787-802.
- Healy, P. and T. Lys, (1986), Auditor changes following big eight mergers with non-big eight audit firms, *Journal of Accounting and Public Policy*, pp. 251-265.
- Hogan, C.E., (1997), Costs and benefits of audit quality in the IPO market: a self-selection analysis, *The Accounting Review*, pp. 67-86.
- Imhoff, E.A., (1988), A comparison of analysts' accounting quality judgments among CPA firms' clients, *Auditing: a Journal of Practice and Theory*, pp. 182-191.
- Johnson, W.B. and T. Lys, (1990), The market for audit services: evidence from voluntary auditor changes, *Journal of Accounting and Economics*, pp. 281-308.
- Keasey K. et al., (1988), The small company audit qualification: a preliminary investigation, *Accounting and Business Research*, pp. 323-333.
- Kelley, T. and L. Margheim, (1990), The impact of time budget pressure, personality and leadership variables on dysfunctional auditor behavior, *Auditing: a Journal of Practice and Theory*, pp. 21-42.
- Kinney, W.R., (1986), Audit technology and preferences for auditing standards, *Journal of Accounting and Economics*, pp. 73-89.
- Knapp, M.C., (1987), An empirical study of audit committee support for auditors involved in technical disputes with client management, *The Accounting Review*, pp. 578-588.
- Knapp, M.C., (1988), Toward a more coherent regulatory policy for auditor changes: an empirical study of their impact on financial statement credibility, *Research in Accounting Regulation*, pp. 41-59.
- Knapp, M.C., (1990), Competition in auditing and the product differentiation hypothesis: an overview and analysis of policy implications, *Advance in Accounting*, Jai Press, pp. 221-232.
- Knapp, M.C., (1991), Factors that audit committee members use as surrogates for audit quality, *Auditing: a Journal of Practice and Theory*, 1991, p. 35-52.
- Langendijk, H.P.A.J., (1994), *De markt voor de wettelijk verplichte accountantscontrole in Nederland*, Delwel.
- Lindsay, D., (1992), Auditor-client conflict resolution: an investigation of the perceptions of the financial community in Australia and Canada, *The International Journal of Accounting*, pp. 342-365.
- Lys, T. and R.L. Watts, (1994), Lawsuits against auditors, *Journal of Accounting Research*, pp. 64-93.
- Maher, M. et al., (1985), *Pricing of audit services: additional evidence*, University of Michigan.
- Mangold, N., (1984), *The effect of auditor changes on earnings, opinions and stock prices*, University of California.
- Margheim, L. and K. Pany, (1986), Quality control, premature sign-off and underreporting of time: some empirical findings, *Auditing: a Journal of Practice and Theory*, pp. 50-63.
- Mautz, R.K. and H.A. Sharaf, (1961), *The philosophy of auditing*, American Accounting Association.
- McConnell, D.K., (1983), Auditor changes and related disagreements, *Auditing: a Journal of Practice and Theory*, pp. 44-56.
- McKinley, S. et al., (1985), An examination of the influence of CPA firm type, size and MAS provision on loan officer decisions and perceptions, *Journal of Accounting Research*, pp. 887-896.
- Menon, K. and D.D. Williams, (1991), Auditor credibility and initial public offerings, *The Accounting Review*, pp. 313-332.
- Mutchler, J.F. et al., (1997), The influence of contrary information and mitigating factors on audit opinion decisions on bankrupt companies, *Journal of Accounting research*, pp. 295-310.
- Nichols, D.R. and D.B. Smith, (1983), Auditor credibility and auditor changes, *Journal of Accounting Research*, pp. 534-544.
- Palmrose, Z., (1984), The demand for quality-differentiated audit-services in an agency-cost setting: an empirical investigation, in: A.R. Abdel-Khalik en I. Solomon (red.), *Auditing Research Symposium*, University of Illinois Press.
- Palmrose, Z., (1986), Audit fees and auditor size: further evidence, *Journal of Accounting research*, pp. 97-110.
- Palmrose, Z., (1988), An analysis of auditor litigation and audit service quality, *The Accounting Review*, pp. 55-73.
- Palmrose, Z., (1989), The relation of audit contract type to audit fees and hours, *The Accounting Review*, pp. 488-499.
- Pearson, M.A., (1987), Auditor independence deficiencies and alleged audit failures, *Journal of Business Ethics*, pp. 281-287.
- Pong, C.M. and G. Whittington, (1994), The determinants of audit fees: some empirical models, *Journal of Business Finance and Accounting*, pp. 1071-1095.
- Shockley, R.A., (1981), Perceptions of auditors' independence: an empirical analysis, *The Accounting Review*, pp. 785-800.
- Simon, D., (1985), The audit services market: additional empirical evidence, *Auditing: a Journal of Practice and Theory*, pp. 71-78.

- Simon, D.T. and J.R. Francis, (1988), The effects of auditor change on audit fees: tests of price cutting and price recovery, *The Accounting Review*, pp. 255-269.
- Simunic, D.A., (1980), The pricing of audit services: theory and evidence, *Journal of Accounting Research*, pp. 161-190.
- Simunic, D.A. and M.T. Stein, (1987), Product differentiation in auditing: auditor choice in the market for unseasoned new issues, *Research Monograph 13*, The Canadian Certified General Accountants' Research Foundation.
- Simunic, D.A. and M. Stein, (1986), *On the economics of product differentiation in auditing*, University of Kansas, Symposium on Auditing Problems.
- Singhvi, S.S. and H.B. Desai, (1971), An empirical analysis of the quality of corporate financial disclosure, *The Accounting Review*, januari.
- Stice, J.D., (1991), Using financial and market information to identify pre-engagement factors associated with lawsuits against auditors, *The accounting Review*, pp. 516-533.
- St.Pierre, K. and J.A. Anderson, (1984), An Analysis of the factors associated with lawsuits against public accountants, *The Accounting Review*, pp. 242-263.
- Sweeney, J.T. and R.W. Roberts, (1997), Cognitive moral development and auditor independence, *Accounting, Organizations and Society*, pp. 337-352.
- Taffler, R.J. and K.S. Ramalingam, (1982), *The determinants of audit fees in the UK: an exploratory study*, City University Business School, London.
- Teoh, S.H. and T.J. Wong, (1993), Perceived auditor quality and the earnings response coefficient, *The Accounting Review*, pp. 346-366.
- Thornton, D.B. and G. Moore, (1993), Auditor choice and audit fee determinants, *Journal of Business Finance and Accounting*, pp. 333-349.
- Treadway Commissie, (1987), *Report of the national commission on fraudulent financial reporting*.
- Wallage, Ph., (1991), *Methodiek en mate van structuur: een beschouwing over het proces van accountantscontrole*, Proefschrift UvA.
- Warren, C.S., (1980), Uniformity of audit standards, *Journal of Accounting Research*, pp. 312-324.
- Wilson, E.R. et al, (1995), Additional evidence on auditor changes: the effects of client financial condition, *Advances in Accounting*, Jai Press, pp. 153-168.
- Wright, A., (1983), The impact of CPA firm size on auditor disclosure preferences, *The Accounting Review*, pp. 621-632.
- Wyer, J.C. et al., (1988), Audits of public companies by smaller CPA firms: clients, reports and quality, *Auditing: a Journal of Practice and Theory*, pp. 164-173.
- Yardley, J.A. et al., (1992), Supplier behavior in the US audit market, *Journal of Accounting Literature*, pp. 151-184.

NOTEN

1 In wetenschappelijke studies wordt veelal de invloed van een groot aantal variabelen op het gedrag van accountants en accountantskantoren onderzocht. Vaak is een van deze variabelen de grootte van het accountantskantoor, waardoor in de loop der jaren veel bekend is geworden over de verschillen tussen grote en kleine kantoren.

2 Op het gebied van audit-research zijn diverse overzichten verschenen waarin ook een aantal van de hier besproken studies zijn opgenomen. Zo geven Yardley et al. (1992) een overzicht van studies naar de concentratie op de Amerikaanse audit-markt, Pong en Whittington (1994) geven een samenvatting van studies naar de factoren die van invloed zijn op de prijs van de jaarrekeningcontrole en Carcello et al. (1995) geven een kort overzicht van studies naar de kwaliteit van de jaarrekeningcontrole. Ook Dassen (1995) geeft een overzicht van studies naar de factoren die van invloed zijn op de controlekwaliteit. Specifieke overzichten van onderzoek naar de verschillen tussen grote en kleine accountantskantoren ontbreken echter.

3 Dassen (1995) maakt onderscheid tussen de technische en de functionele controlekwaliteit. Vrijwel alle wetenschappelijke studies naar de controlekwaliteit van accountants hebben betrekking op de technische controlekwaliteit; wij hebben daarom de technische kwaliteit als uitgangspunt voor onze definitie genomen.

4 Veel van de besproken studies hebben betrekking op de controlekwaliteit in het algemeen en maken geen onderscheid tussen detectievermogen en onafhankelijkheid. Daarnaast is een aantal onderzoeken gedaan naar de onafhankelijkheid van accountants, maar specifieke studies naar het detectievermogen zijn zeer dun gezaaid. Een uitzondering is Dassen (1995) die onderzoek heeft gedaan naar (de perceptie van) het detectievermogen van accountants.

5 Volgens Simunic en Stein (1986) zullen groeiende bedrijven die door een klein accountantskantoor worden gecontroleerd een steeds hogere controlekwaliteit eisen. Omdat kleine kantoren niet in staat zijn de ontwikkelingskosten van geavanceerde controlemethoden op te brengen, zullen zij op den duur niet in staat zijn aan de hogere kwaliteitseisen van de klant te voldoen, waardoor deze zullen overgaan naar een groot accountantskantoor.

6 Vermeld zijn alleen de onderzoeksuitkomsten die betrekking hebben op ons onderwerp (verschillen tussen grote en kleine accountantskantoren).

7 Imhoff (1988) gebruikte in zijn onderzoek jaarrekeningen van bestaande ondernemingen. Hierdoor is het mogelijk dat de opvattingen van de financiële analisten van de betrouwbaarheid van jaarrekeningen ook worden beïnvloed door bijvoorbeeld hun perceptie van de kwaliteit en integriteit van het management van de betreffende onderneming.

8 Uit het onderzoek van Chow (1983) bleek verder dat onverwachte winstfluctuaties een significante invloed hadden op het aantal gekwalificeerde verklaringen. Als voor deze factor werd gecorrigeerd, dan bleken de drie kantoren met de meeste gekwalificeerde verklaringen (Arthur Young, Coopers en Lybrand en Touche Ross) niet meer significant van de overige kantoren te verschillen.

9 Als gevolg van de specifieke situatie op de Nederlandse audit-markt heeft Langendijk de vier accountantskantoren met een sterke positie op de Nederlandse markt (KPMG, Moret Ernst en Young, Coopers en Lybrand en Deloitte en Touche) vergeleken met de overige (kleine) accountantskantoren.